

zonytalanság a nagy közönségben, amely mindig felületes és mindig általánosít, a bíraskodásba vetett hitet általában megrendíti? Csoda-e, ha a maguk a bíróságok, látva a korlátozó szabályok elvtelenségét és kiforratlanságát, végső menedékül itt-ott saját jogérzetükhöz folyamodnak és érzelmi bíraskodást üznek, amely bizony gyakran nem állja meg a dogmatice fennálló jogszabályok kritikáját?

A következtetés, amelyet mindebből le kell vonni, egyszerű és kézenfekvő. A jogpolitika egymással sokszor homlok-egyenest ellenkező posztulátumai közepette három a legfőbb igazság: minden ember elsősorban önmagáért van, minden ember egyformán szabad és minden ember egyformán gyarló. Az első kizárja az állami beavatkozást abban a pillanatban, amint az egyeseket vagy csoportokat mások érdekének vagy akaratának tehetetlen eszközeivé süllyeszt; a második a legfőbb jogpolitikai célok sorába emeli az egyéni szabadságot és a szabad érvényesülést; a harmadik pedig emlékezteti a törvényhozót arra, hogy ő is ember s ezért alkotásai tökéletlenek és otrombák, tehát jól teszi, ha tudatában marad képességei szűk korlátainak és nem szabályoz többet, mint amennyi elkerülhetetlenül szükséges. *Dr. Meszlény Artúr.*

A német valorizációs törvény.

A pénz értékromlásának természetes reakciója a gazdasági élet valorizáló törekvése. Minél többet veszít a pénz értékmerő tulajdonságából, annál ingadozóbbá válik azoknak a kötelmeknek jogi élete, amelyek tartalma pénzben kifejezett szolgáltatás volt. Az a jogászgeneráció, amely a valuta értékállandóságának levegőjében nőtt fel, sokáig értelmetlenül és tehetetlenül állott szemben e jelenséggel, amelyet a közgazdasági elméletek elvont légkörében elképzelt ugyan, de a valóság világában soha sem ismert. A háboru elején először a háborus szállítási ügyletek terén játszódott le az első forradalom. Azóta — anélkül, hogy hosszú ideig a pénzromlás fiskális és jogi fogalma tudatossá vált volna — a jogélet minden küzdelme és alkotása (gazdasági lehetetlenülés és lejáratási napok formulája, kárterítés természetben, a maximális árak és árdrágítás problémái stb.) csupán reflexszerű visszahatása volt a gazdasági élet e katasztrofális jelenségének. A prob-

léma lényegét a jogtudomány ma már felismerte. A „korona egyenlő koronával“, „márka a márkával“ heróikusan védelmezett szentenciája régen lomtárba került és kómikus volna, ha valaki ma sikraszállna e jelszóért, amelyet pedig nem régen még jogászaink jelesei irtak zászlajukra.

A romló valutájú államok valorizációs jogfejlődésének története meglepő párhuzamosságot mutat. A nagy német birodalom és a mi gyakorlatunk — hasonló okok, hasonló okokat szülvén — időbelileg, gondolatban és formában is párhuzamosan rétegeződik. Hosszu ideig azonos hézagok is mutatkoztak a judikatura fejlődésében. A valorizációs gyakorlat itt is, ott is látszólag önkényesen megműveletlenül hagyott egyes jogvidékeket, fehér foltokat a valorizáció térképén. A felsőbbíróságok, amelyek egyéb területen a valorizáció részletes dogmatikáját építették már ki, nem tudták, vagy nem akarták megközelíteni az u. n. tiszta pénztartozások (kölcson, jelzálogkölcson, takarékbetétek, életbiztosítás stb.) területét, ahol a pénz nem áru, okozott kár, vagy természetbeni szolgáltatás ellenében, hanem előzetes pénzzolgáltatás fejében járna.

Németországban, ahol a gyakorlat egyébként is merészebb gyorsasággal vitte a valorizáció lobogóját, ma már ez a logikai hézag is kiegyenlítődött. Az első lépést, mint a valorizációs fejlődés minden szakán, megint a bíróság tette. A Reichsgericht 1923. nov. 28-án hozott ítélete megállapította, hogy az értéktelen papírpénzzel való fizetés nem szerződés-szerű teljesítés, annál is inkább, mert ellene szól a magánjognak a BGB. 242 §-ában kifejezett általános elve, hogy a teljesítést úgy kell és csak úgy lehet eszközölni, amint azt a Treu und Glaube előírja. Ezért elvi érveléssel mondta ki, hogy a hitelező jogosult márkában kifejezett, jelzálogilag biztosított kölcsonkövetelését, figyelemmel a márka elértéktelenedésére, valorizálva követelni.

Az osztó igazságnak valamikor közhelyként idézett és érzett fundamentumát kellett a Rg. ítéletének újból felfedeznie, hogy a joggyakorlat és pillérein a német közigazdaság egész rendje új alapokra helyezkedjék. De a határozat, amely korszakot nyitott a valorizáció történetében, egyuttal a legnagyobb jogbizonytalanságot teremtette. Az adós immár nem tudhatta, mennyi arany márkával törlesztheti papírmárka-tartozását, a hitelező nem láthatta, hogy a hitelkeresőt milyen mértékben terheli régi adóssága. A mérlegek elvesztették megmaradt realitásukat: az adós felértékelhette tartozását az aranyszinvonelig, vagy beállíthatta papírértékben egyaránt, amint aktiv, vagy passzív mérleget akart produkálni. A hitelalap teljesen összekuszálódott, kaleidoszkopszerűen mást és mást mutatott, más és más beállításból. Nyilvánvaló volt, hogy

a november 28-i ítélet árnyékában keletkezett bizonytalanságot sokáig elviselni nem lehetett, a gazdasági helyzet nyugalmát helyre kellett állítani: a közvélemény hallatlan erővel sürgette a törvényhozás rendezését.

A kérdés megoldása a parlamenti tárgyalás hosszadalmasságát sem tűrhetvén, a német kormány 1924 február 14-én kibocsájtotta az u. n. „harmadik adószükségrendelet”-et (Dritte Steuerverordnung), amely rendezni kívánja a Rg. állástfoglalásával kielemedett helyzetet. Természetesen ez a szabályozás, amely a gazdasági élet minden ágát, rengeteg ember vagyoni érdekét érintette, hamarosan az egymással szemben álló érdekek csataterévé vált. A felértékelés jogosultsága, mértéke, hatálya körül kifejtett harcok egyértelműleg a rendelet revízióját és a törvényes rendezést kívánták. Hosszas és izgalmas előkészület után, melynek során a jogászai és közgazdasági megfontolások hangját mindenkor tulharsogta a politikai jelszavak lármája. 1925. július 16-án megszületett és rögtön hatályba lépett a törvény, címe szerint: *„Gesetz über die Aufwertung von Hypotheken und anderen Ansprüchen (Aufwertungsgesetz).”*

A valorizációs jogfejlődés terén korszakot nyitó kódex a Dritte Steuerverordnung konstrukcióján épül fel és így első pillanatra belsőleg össze nem függő normák önkényes összefoglalásának tűnik. A látszólag szerte hulló rendelkezéseket azonban egységes gondolat fűzi egybe: a törvény erejével való felértékelése azoknak a jogviszonyoknak, amelyeket természetük és összefüggéseikben rejlő komplikáltságuk, vagy az alkalmoszerű rendezés nehézsége miatt a joggyakorlat csak későn és óvatosan mert megközelíteni. E megfontolás határolja el tárgykörét pozitív és negatív irányban. Rendezi azoknak a követeléseknek felértékelését, amelyek tartalmát régi valutában kifejezett pénzszolgáltatás alkotja és amelyek a valutaromlás viszonyosságait megszenvedték: (1. §.) Viszont amennyiben különös rendelkezést nem tartalmaz, a T-ben nem szabályozott jogviszonyok felértékelését továbbra is az általános magánjogi iurisdictio körébe utalja. (62. §.) A kétoldalu szerződések, társasági, örökösödési, tartási, visszatérő szolgáltatásokra irányuló követelések valorizációját (63. §.) tehát ezentul is a legiszlative maximumot nem ismerő iudicatura rendezi. Az általános rész megállapítja még, hogy az 1918. január 1-je előtt keletkezett kötelek aranyértékét a névérték fejezi ki. (2.§.); egyébként nem a kötelek keletkezési ideje, hanem annak a hitelező által történt megszerzése, irányadó. Keresztül-török e szabályt az örökösödés, továbbá az ajándékozás és ingyenes jogutódlás taxative felsorolt esetei, mikor is a jogelőd szerzési ideje az irányadó (3.§.).

A részletes tárgyalás keretében először a *jelzálogterhek*

felértékelését szabályozza. Ez a szakasz a T. gerince: itt fejeleszti ki a legiszlatív alapgondolat dogmatikáját teljes részletességgel, úgy, hogy a következő fejezetekben tárgyalt kötelemlék valorizációja lényegében az itt kidolgozott technikai sémára kapcsolódik. A jelzálogos adósságok a törvény erejénél fogva, aranyértékük 25°/o-ára értékeltenek fel (4. §.). A felértékelt jelzálogjog megtartja az eredeti köteleml ranghelyét; telekkönyvi bejegyzését úgy a hitelező, mint az adós kérhetik (6. §.). Az ingatlantulajdonos jogosult a pupilláris biztosítékok által megkivánt értékhatáron belül, minden felértékelt teher-tétel utáni rangsorban, oly újabb zálogjogot engedélyezni, amelynek összege a megelőző — felértékelt — adósság arany-értékének 25°/o-át meg nem haladja. Ez a gyakorlatban valószínűleg sok vitára anyagot teremtő intézkedés, a valorizáció-val sújtott mezőgazdasági és városi ingatlanok hitelének folytonosságát akarja biztosítani. Az ingatlantulajdonos kérheti a felértékelésnek — legfeljebb 10°/o-al való — mérséklését, ha a generális kulcs alkalmazása súlyos sérelmét jelentené (8. §.).

A jelzáloggal biztosított *személyes követelések* felértékelése tekintetében is a valorizációs maximum (25°/o) a szabály, de kivételnek van helye — fel vagy lefelé — valahányszor az általános magánjogi szabályok magasabb vagy alacsonyabb valorizációt ismernek. Ez eltérést az a meggondolás okolja, hogy családjogi, társasági, örökösödési vagy tartási jogositványokból eredő, vagy vételárhátralékkövetelések ne zárassanak ki a természetüknél fogva őket megillető jelentősebb felértékelésből, csupán azért, mert jelzálogilag is biztosítva vannak. Ez esetekben azonban szintén van felső határ: ha a követelés 1912. január 1. előtt keletkezett az aranyérték 75°/o-ánál, ha 1922. január 1. előtt, 100°/o-ánál magasabban valorizálni nem lehet. (10. §.). A közelebbi idők tekintetében maximum nincs, a német gyakorlat e vonatkozásban több száz percentes valorizációt is ismer.

A T. egyik legsúlyosabb rendelkezése a felértékelés visszaható hatályának szabályozása. Valorizációnak helye van akkor is, ha az adós már teljesített, de a hitelező a szolgáltatást kifejezett fenntartással fogadta el. (14. §.) Továbbmenőleg ez a fenntartás sem szükséges, ha a fizetés 1922. június 15. és 1924. február 14-ike között történt. A visszaható erő ilyen radikális konstitúciója, a T. legmerészebb intézkedése. Rég megszűnt kötelezettségeket új életre hívni, elfelejtett és megszokott sérelmeket feltépni, inveterált gazdasági és jogi pozíciók felborításával állítani helyre a jogrendet: veszedelmes kísérlet. Talán a törvényhozó is érezte ezt, mert az ingatlantulajdonos és az adós érdekében meglehetősen könnyen funkcionáló biztosító szelepeket nyit meg és kizárja a visszaható hatályú felértékelést, valahányszor „alkalmazása súlyosan méltányta-

lannak tűnnék.“ (15. §.) Egyébként pedig, ha a terhelve volt ingatlan a zálogjog törtéése után került elidegenítésre, úgy a jóhiszemű szerzőt a telekkönyvi nyilvánosságba vetett hitet védő általános szabályok mentesítik. (20. §.)

A felértékelési többlet megfizetése tekintetében a T. moratóriumot rendel olyképpen, hogy a felértékelt tőkeösszeg megfizetése 1932. január 1. előtt nem követelhető. Az adós jogosult a felértékelt tőkét, kamatostul, 3 havi felmondással, ez idő előtt is megfizetni. (25. §.). A moratórium, amennyiben adós helyzete megkívánja, 6 évvel meghosszabítható (26. §.), viszont ha a hitelező szorult helyzetben van, az adós pedig teheti, megfelelő eljárás eredményeként az adós 1926. január 1. után már fizetésre kötelezhető. (27. §.) A felértékelt kötelelem 1925. január 1-ig kamatmentes, ez időtől emelkedő skálájú, az utolsó években 5°/o-ot tevő kamat jár. (28. §.)

Járadékadósságok, telki terhek felértékelése hasonló konstrukcióval történik. (31. §.)

Természetes vagy jogi személyek által kibocsájtott, bemutatóra szóló vagy hátrállat átruházható *adóslevelek* (elsőbbségi kötvények) az aranyérték 15°/o-ára értékeltetnek fel. (33. §.) A valorizáció mérséklése és visszaható ereje tekintetében a jelzálogterhek szabályozásával analóg intézkedések foglalnak helyet. (34., 35. §§.) Ily ipari obligációk régi tulajdonosai — akik 1920. július 1-je előtt szerezték meg és a bejelentési határidőig birtokolták — a felértékelésen túlmenőleg jogot nyernek az adós tiszta jövedelmében való részesedésre (Genussrecht). A részesedés az adóslevél aranyértékének 10 százalékára, mint névértékre kiállított élvezeti jegyek közvetítésével történik. (37. §.). Ez élvezeti jegyek tőke és kamathozadékát lényegében a vállalat tiszta jövedelme biztosítja, miért is a továbbiak során a jövedelem felosztását és az esetleges felszámolást a hitelezők érdekében részletesen szabályozza. (40., 44. §§.)

A *záloglevelek* és hasonló jellegű kötvények világában, a felértékelési kulcs a valorizálandó aktív vagyron mellett függ a felértékelésre jogosult hitelezők számától is. Itt a felértékelés olyképpen történik, hogy a tartozások fedezetéül szolgáló vagyontárgyakból arányztási tömeg alakul és ez a tömeg oszlik fel követeléseik arányában a hitelezők között. (47. §.) A visszaható erő e vonatkozásban úgy jelentkezik, hogy a fenn tartással élt, vagy a kisorsolt, esetleg felmondott kötvényeket ki nem szolgáltató és birtokban lévő hitelező a tömeg felosztásában egyenlő jogokkal vesz részt. (49. §.)

Takarékbetétek hasonló módon értékeltetnek fel. (55. §.) Visszafizetett betétek is participálnak a tömeg felosztásában, ha a betevő fenntartással élt, sőt a törvény felhatalmazást ad

olyan záros határidők megállapítására, amelyekben belül történt visszafizetés, a felértékelésre való jogot nem érinti (58. §.).

Életbiztosításból, betegség és balesetbiztosításból eredő követelések szintén felosztási tömegen (Aufwertungsstock) keresztül valorizálódnak. (60. §.) Jogfenntartás és 1922. június 15-től 1924. február 14-ig való kifizetés, maga után vonja az igény visszaható erejét.

Azok az egyezségek, amelyek a T-ben szabályozott jogviszonyok tekintetében, a felértékelést illetőleg kötöttek, érvényben maradnak, kivéve, ha az egyezés a kritikus 1922. június 15. és 1924. február 14-ike között jött létre; ez időben kötött egyezés is hatályos, ha a hitelező kereskedő és az egyezséget üzleti gesztiója körében kötötte. (67. §.)

A 69—77. §§. szabályozzák az eljárást. A felértékelési hivatal határoz a felértékelési kulcs, a méltányossági szakaszok alkalmazása, a fizetési részletek megállapítása kérdésében. Felebbezési fórum a Landgericht. Egyéb kérdések eldöntése a rendes bíróságok hatáskörébe tartozik.

Mint látjuk, a törvény alapgondolata az évtizedes igazságtalanság likvidálása mellett, az érdekek kiegyenlítésének nehéz feladata volt. Természetes viszont, hogy a gazdasági élet intézményekké kövesedett ferdeségeit merész akarattal, de óvatos kézzel szabályozó kodifikációt születése percétől a kritika és tiltakozás vihara zugta körül, jobbról és balról egyaránt.

Az adósok hivatkoznak a jogbiztonságra, a törvény szavába vetett hitükre, amelynek bázisán építették fel gazdaságukat és amelynek alapjait egy csapással ragadja ki alóluk az új törvény; panaszzal, hogy a felértékelés mértékének kiszabásánál nem számolt a magángazdaságok teherbíróképességével, hogy a valorizáció visszaható ereje begyógyult sebeket szakít fel és olyan igazságtalanságokat, amelyeket az idő megtisztított sértő elemeitől és intézményekké szublimált, újból felkavarva súlyosabb károkat okoz, mint amilyeneket orvosolni vél; a felértékelés károsan terheli meg a lábbadozó gazdasági életet és veszélyezteti programmszerű gyógyulását.

Másfelől a hitelezők, akik győzelmük óráiban, álmaik ragyogóbb részét tünni látták, hasonló elannel támadnak. Kifogásolják a felértékelés alacsony kulcsát, a likvidáció lassúságát, a kamatláb leszorítását, a visszaható erőnek azt az önkényes szabályozását, amely véletlent és a kazuisztikus óvatosságot jutalmazza. Továbbra is követelik az individualizált, maximumot nem ismerő valorizációt, a jogviszonyok minden csoportjában és minden korlátozás és feltétel nélküli visszaható hatállyal.

Az egymással szemben álló érdekek küzdelme folyik és ha az eredményeket ma még nem is tekinthetjük át, szemünk minden árnyék nélkül pihenhet azokon a tanulságokon, amelye-

ket a gazdasági erők harcán a jogtudomány levont magának. Ma már világosan látjuk, hogy a pénz értékállóságának fikciója, az elmélet katasztrófális tévedése volt, de látjuk azt is, hogy a gazdasági és jogélet két szélsőségének küzdelmében egyiknek sem lehet igaza, mert mindegyik az igazságnak csak egyik felét írta pajszára és ma már érezzük, hogy a harcból, amit a két irány vívott, egy harmadik körvonalai bontakoznak ki: az általános valorizáción alapuló magánjogi rendszer, amely a felértékelés elvi bázisán, azt nem a matematika merevségével, hanem a gazdasági élet komponenseinek szabályozása mellett fejleszti ki.

Ezek a tanulságok nekünk annál értékesebbek, mert a német valorizációs jogfejlődés és a zárókövéül tekinthető törvényértékes anyagul szolgálhat a mi jogalkotásunknak. Azt hiszem, hogy a joggyakorlat tartózkodó, kezdeményezést nem vállaló óvatossága mellett kétségtelen, hogy a kérdést nálunk is a törvényhozásnak kell rendeznie. Tartozik ezzel a jogbiztonságnak és annak a hitnek, amely a jogrendben látja az állami élet fenntartó oszlopait. A kodifikáció ideje ma már elérkezett. A társadalmi és gazdasági élet, az aranyértékre épített valuta bevezetése, az államháztartás szanálása, a politikai hullámok csendesedése folytán a lassu gyógyulás útjára került. Az évtizedes romok eltakarítása megkezdődhetnék és folytatható volna a klasszikus magyar magánjog továbbítése ott, ahol a béke utolsó napjaiban megakadt. Mielőtt azonban az alkotó munka megindulna, a jogalkotásnak egy súlyos restanciáját kell likvidálnia. Rendezni kell a valorizáció kérdését. Szfinksz ez a probléma, amely minden továbbhaladásnak útját állja és amelynek kérdéseit meg kell oldani, hogy a jogélet békéjét és a jogalkotás fundamentális tekintélyét vissza nyerje. Nem lehet új jogéletet kezdeni, amíg a nemzet hatalmas rétegei úgy látják, hogy egzisztenciális érdekeik, a jogérzet teljes megszűnésével, a jog egyszerűen kikapcsolta rendezése köréből. Nincs veszedelmesebb, mint valamely igazságot, akár a politikai rezon nyomása alatt, akár tehetetlenségből erőszakosan homályban tartani. Katasztrófává válhat, ha a közvéleményben az a meggyőződés alakul ki, hogy a törvényt azért szimbolizálják bekötött szemmel, mert csak ő nem látja vagy nem akarja látni azt, ami mindenkinek szemet szur. A jogfejlődés hatalmas építményéből nem szakíthatunk ki egyes intézményeket anélkül, hogy az egész rendszer összeomlással ne fenyegetne.

Hangsúlyozom azonban, hogy a valorizáció problémáinak rendezése és nem a következetes valorizáció a jogélet biztonságának követelménye. A jog nem matematika, amely a maga igaznak talált elveit a merev dedukció fonalán vezeti le, hanem társadalmi és gazdasági erők összeütközésének

eredője. Ezért az abszolút igazságot sem a német törvényben ne keressük, sem az eljövendő magyar valorizációs kodextól ne várják. Már azért sem, mert, hogy mi az igazság, mi a hasznos és káros a társadalom és közgazdaság életében, az egyike azoknak a megfoghatatlan fogalmaknak, amelyeket a jog megközelíteni tartozik, anélkül, hogy lényegükről objektív képet alkothathna magának. Egyrészt a gazdasági élet minden eszköze és tényezője folyton változik, másrészt ezek a kategórikus fogalmak az egyes társadalmi osztályok szükségletei, erkölcsi érzéke és kulturális nivója szerint is eltéréseket mutatnak, végül a társadalom ugyanazon rétegekben, sőt azonos érdekek által összefűzött köreibben is az igazságról, a hasznosról, a méltányosról és méltánytalanról, homlokegyenest eltérő felfogást találunk.

Ne várjuk tehát az új törvénytől az elmélet tüzeiben megtszult valorizációs gondolat apothéozisát, hanem reméljük, hogy a kodifikáció körül zajló érdekküzdőlemben, a törvényhozó az ellentétek lehető kiegyenlitése mellett, a magasabb érdeket fogja diadalra vinni az alantasabbal szemben.

Dr. Varannai István.

A módosított tőzsdei áruüzleti szokások.

Ez év június elsején a tőzsde módosított áruüzleti szokásai léptek életbe. Átdolgoztattak a szokások általános határozmányai és a különös határozatok I—IV. fejezete.

A módosítások általában nem mélyrehatók és nem érintik a szokások rendszerének alapjait. A béke idejében a szokások a szakkörök véleménye szerint általában megfelelték hivatásuknak. A háboru és infláció éveinek rendkívüli viszonyaira vonatkoztatva, a tőzsdei szokások számos intézkedése is alkalmazhatatlanná vált (pl. 25. §., 65. §. a) pont, 71. §.) és a változott viszonyok szükségletei nyomán a gyakorlatban az írott szabályokkal ellenkező elvek jutottak érvényre. Ámde most, amikor normális gazdasági viszonyok felé közeledünk és remélhető azok közeli visszatérése, nem lett volna indokolt a szokásoknak normális időkben bevált szabályait az elmúlt 10 év bírói gyakorlatának ezen új elveivel felcserélni. Emellett a reform-munkálatokat messzemenő óvatosság és a nagyjában bevált intézkedésekhez való ragaszkodás jellemezte, amit — figyelembe véve a szabályozott életviszonyok nagy érzékenységét, továbbá figyelembe véve azt, hogy a háboru utáni normális gazdasági élet esetleg megváltozott szükségleteinek áttekintéséhez és biztos felismeréséhez még nem volt meg a kellő idő és nyugalom, — nemcsak megér-